

Sosyal Bilimlerde İstatistik II

Bölüm 5: Hipotez Testleri

Nihan Acar Denizli¹

¹Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

- 1 İstatistiksel Analiz Türleri
- 2 İstatistiksel Yöntemler
  - Parametrik Yöntemler
  - Parametrik Olmayan Yöntemler
- 3 İstatistiksel Anlamlılık/Hipotez Testleri
  - Hipotez Türleri
  - Bazı Önemli Kavramlar
  - Anlamlılık Testi Adımları
- 4 Hipotezlerde Hata Tipleri
- 5 Bazı İstatistiksel Testler

İstatistiksel Analiz Türleri

Betimleyici istatistik Araştırma konusu değişkenlere ait özelliklerin grafikler, çizelgeler, merkezi eğilim ve yayılım ölçüleri aracılığıyla özetlenmesini içerir.

Çıkarımsal İstatistik Örneklemden elde edilen sonuçların hipotez testleri aracılığıyla evrene genellenmesini ya da evren hakkında çeşitli tahminlerde bulunulmasını konu alır.

İlişkisel Analiz İki değişken arasındaki bağımlılığın ölçülmesini konu alır. (korelasyon analizi, ki-kare analizi, regresyon)

Tahmin edici analiz İki değişken arasındaki neden-sonuç bağıntılarının ortaya çıkarılması ve ileriye yönelik tahminlerde bulunulmasını amaçlar. (regresyon analizi, zaman serileri analizi)

Fark analizi En az iki grup arasında bir ya da daha fazla sayıda değişken ortalaması açısından anlamlı farklılık olup olmadığı incelenir. (t-testi, ANOVA)

- 1 İstatistiksel Analiz Türleri
- 2 İstatistiksel Yöntemler
  - Parametrik Yöntemler
  - Parametrik Olmayan Yöntemler
- 3 İstatistiksel Anlamlılık/Hipotez Testleri
  - Hipotez Türleri
  - Bazı Önemli Kavramlar
  - Anlamlılık Testi Adımları
- 4 Hipotezlerde Hata Tipleri
- 5 Bazı İstatistiksel Testler

Parametrik Yöntemler

- Veriler nicel olmalıdır (Likert tipi, aralıklı, oransal ölçekli).
- Değişkenler (yaklaşık) normal dağılım göstermelidir.
- Veriler homojen (türdeş) dağılım göstermelidir.
- $n \geq 30$ olduğu durumlarda uygulanması önerilir.

Parametrik Olmayan Yöntemler

- Genelde sınıflama (Nominal), sıralama (ordinal) veya aralıklı ölçüm düzeyinde ölçülmüş verilerin analizinde kullanılır.
- Normal dağılım varsayımının sağlanmadığı durumlarda uygulanır.
- Heterojen veri yapısı için uygundur.
- Örneklem birim sayısının yeterli olmadığı ($n < 30$) durumda kullanılır.
- Verilerin belli bir dağılıma uygunluğunun sınanmasında kullanılır.

- 1 İstatistiksel Analiz Türleri
- 2 İstatistiksel Yöntemler
  - Parametrik Yöntemler
  - Parametrik Olmayan Yöntemler
- 3 İstatistiksel Anlamlılık/Hipotez Testleri
  - Hipotez Türleri
  - Bazı Önemli Kavramlar
  - Anlamlılık Testi Adımları
- 4 Hipotezlerde Hata Tipleri
- 5 Bazı İstatistiksel Testler

Hipotez Türleri

Sıfır hipotezi (H_0) : Eşitlik, benzerlik üzerine kurulu önermelerdir.

Karşıt/Alternatif Hipotez (H_a, H_1) : Farklılık üzerine kurulu önermelerdir.

Tek Yönlü Hipotez : H_0 hipotezi eşitlik üzerine "Farksızdır",
"Benzerdir", "Etkisizdir" biçiminde kurulu iken, alternatif
hipotezin (H_a) "Büyüktür", "Küçüktür", "Daha
azdır", "Daha çoktur" biçiminde kurulduğu hipotezler.

Çift Yönlü Hipotez: H_0 hipotezi eşitlik üzerine "Farksızdır",
"Benzerdir", "Etkisizdir" biçiminde kurulu iken, alternatif
hipotezin (H_a) "Benzer değildir", "Farklıdır", "Etkili
değildir" biçiminde kurulduğu hipotezler.

İstatistiksel Hipotezler

- **Problem:** "Verilerin dağılımı Normal Dağılıma uygun mudur?"

Dağılıma/Parametrelerin benzerliğine ilişkin çift yönlü hipotez

H_0 : Değişkenin dağılımı Normaldir. $(H_0 : \mu = \mu_0)$

H_1 : Değişkenin dağılımı Normal değildir. $(H_1 : \mu \neq \mu_0)$

İstatistiksel Hipotezler

- **Problem:** "Sosyal Bilimlerde İstatistik II dersini alan kız öğrenciler ile erkek öğrencilerin başarı ortalamaları arasında fark var mıdır?"

İki Kitle Ortalamasına İlişkin Çift Yönlü Hipotez

$$H_0 : \mu_K = \mu_E$$

$$H_1 : \mu_K \neq \mu_E$$

İstatistiksel Hipotezler

- **Problem:** "Eğitimde grup çalışması yöntemi klasik yönteme göre daha başarılı mıdır?"

İki Kitle Ortalamasına İlişkin Tek Yönlü Hipotez

$$H_0 : \mu_1 = \mu_2$$

$$H_1 : \mu_1 > \mu_2$$

İstatistiksel Hipotezler

- **Problem:** "Eğitimde grup çalışması yöntemi klasik yönteme göre başarıyı arttırabilir mi?"

İki kitle Ortalamasına İlişkin Tek Yönlü Hipotez

$$H_0 : \mu_1 = \mu_2 \qquad (\mu_1 - \mu_2 = 0)$$

$$H_1 : \mu_1 > \mu_2 \qquad (\mu_1 - \mu_2 \neq 0)$$

İstatistiksel Hipotezler

- **Problem:** "Günlük içilen sigara sayısı ile kanser görülme sıklığı arasında ilişki var mıdır?"

İlişki Türü Çift Yönlü Hipotez

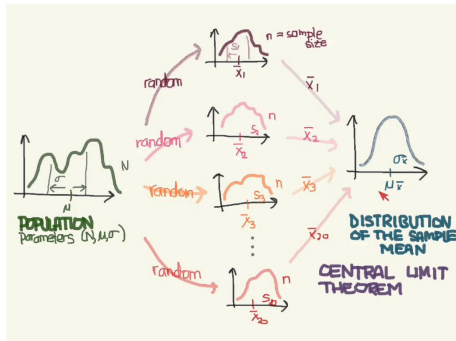
$$H_0 : \rho_{XY} = \rho_{XY}$$

$$H_1 : \rho_{XY} \neq \rho_{XY}$$

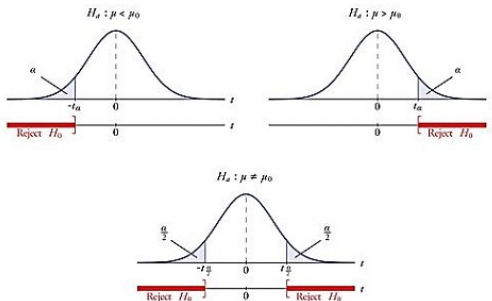
Önemli Kavramlar

Merkezi Limit Teoremi Örneklem büyüklüğü yeterince geniş ise, normal dağılıma sahip olmayan bir veri setinden çekilen aynı büyüklükteki örneklerin ortalamalarının dağılımı normal dağılıma yaklaşır. Bu şekilde, kitle ortalaması örneklem ortalamalarının ortalaması alınarak hesaplanabilir.

Önemli Kavramlar

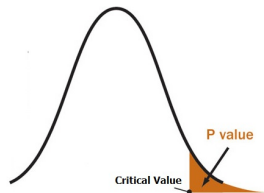
Anlamlılık düzeyi (α) Sıfır hipotezi doğru iken onu reddetme olasılığı. Genelde 0.05 olarak alınır. Yani iki grup ortalaması arasında bir fark yokken ya da iki değişken arasında bir ilişki yokken var olduğunu kabul etme olasılığı.

Önemli Kavramlar

p-değeri (*p*-value) Sıfır hipotezinin reddedildiği durumda hatalı karar verme olasılığını ifade eder.

- $p \leq 0.05$ ise H_0 reddedilir.
- $p > 0.05$ ise H_0 kabul edilir.

Önemli Kavramlar

Serbestlik derecesi: İstatistiksel parametre kestiriminde veri setinde değişmeye müsait olan gözlem sayısı.

Serbestlik derecesi = 6.

Örnek: 3   5   8   4   7   9 $\mu = 6$
4   9   5   3   8   7

Serbestlik derecesi = 5.

Anlamlılık Testi Adımları

- 1 Sıfır hipotezi (H_0) ve alternatif hipotez (H_1) belirlenir.
- 2 Kullanılacak istatistiksel yönteme/teste karar verilir (t-istatistiği, χ^2 istatistiği).
- 3 Test istatistiği hesaplanır.
- 4 Tablo kritik değeri ya da p anlamlılık düzeyi kullanılarak H_0 hipotezinin reddine ya da kabulüne yönelik karar verilir.
  - **Tablo kritik değerine göre:** Hesaplanan istatistik α -anlamlılık (0.05-anlamlılık) düzeyindeki ilgili kritik değer ile karşılaştırılır. Hesaplanan değer ilgili kritik değerden daha küçük ise H_0 kabul edilir. Hesaplanan değer ilgili kritik değere eşit ya da kritik değerden büyük ise H_0 hipotezi reddedilir.
  - **Anlamlılık düzeyine göre:** Gözlenen anlamlılık düzeyi p , α -anlamlılık (0.05-anlamlılık) düzeyi ile karşılaştırılır. $p < \alpha$ ise H_0 reddedilir (H_1 kabul edilir), $p > \alpha$ ise H_0 reddedilemez.
- 5 Sonuçlar yorumlanır.

İÇERİK

- 1 İstatistiksel Analiz Türleri
- 2 İstatistiksel Yöntemler
  - Parametrik Yöntemler
  - Parametrik Olmayan Yöntemler
- 3 İstatistiksel Anlamlılık/Hipotez Testleri
  - Hipotez Türleri
  - Bazı Önemli Kavramlar
  - Anlamlılık Testi Adımları
- 4 Hipotezlerde Hata Tipleri
- 5 Bazı İstatistiksel Testler

Hipotezlerde Hata Tipleri

	H_0 RED	H_0 KABUL
H_0 DOĞRU	1. Tür Hata (α)	Doğru Karar ($1-\alpha$)
H_0 YANLIŞ	Doğru Karar ($1-\beta$)	2. Tür Hata (β)

α : H_0 doğru iken reddedilmesi olasılığı.
(1.Tür Hata, Anlamlılık düzeyi)

$1 - \alpha$: H_0 doğru iken doğru olarak kabul edilmesi olasılığı.
(Güven düzeyi)

β : H_0 yanlış iken kabul edilmesi olasılığı. (2.Tür Hata)

$1-\beta$ Alternatif hipotez (H_1) doğru iken (başka bir deyişle H_0 yanlış iken), H_0 'ın doğru karar ile reddedilme olasılığı.
(Testin gücü)

Hipotezlerde Hata Tipleri

Gerçek/ Karar	H_0 RED (Suçludur Kararı)	H_0 KABUL (Masumdur Kararı)
H_0 MASUM	1. Tür Hata (α)	Doğru Karar ($1-\alpha$)
H_1 SUÇLU	Doğru Karar ($1-\beta$)	2. Tür Hata (β)

1. Tür Hata: Gerçekte masum olan birinin suçlu olduğu kararına varılıyor.
Masum olan bir kişi haksız yere hapse atılıyor.

2. Tür Hata: Gerçekte suçlu olan birinin masum olduğuna karar veriliyor.
Suçlu olan bir kişi masum olduğu düşünülerek serbest bırakılıyor.

Hipotezlerde Hata Tipleri

H_0 : İlacın yan etkisi yoktur.

$$(H_0 : \mu_{\text{kontrol}} = \mu_{\text{deney}})$$

H_1 : İlacın yan etkisi vardır.

$$(H_1 : \mu_{\text{kontrol}} \neq \mu_{\text{deney}})$$

1.Tür Hata: H_0 hipotezinin gerçekte doğru iken reddedilmesi durumu.

Yan etkisi olmayan bir ilacın yan etkisi olduğu düşünülerek hastaya verilmemesi.

İyileşme gecikir.

2.Tür Hata: H_0 hipotezinin reddedilmesi gerekirken kabul edilmesi durumu.

Gerçekte yan etkisi olan bir ilacın yan etkisi olmadığı düşünülerek hastalara verilmesi.

Ölümlerle sonuçlanabilir.

İÇERİK

- 1 İstatistiksel Analiz Türleri
- 2 İstatistiksel Yöntemler
  - Parametrik Yöntemler
  - Parametrik Olmayan Yöntemler
- 3 İstatistiksel Anlamlılık/Hipotez Testleri
  - Hipotez Türleri
  - Bazı Önemli Kavramlar
  - Anlamlılık Testi Adımları
- 4 Hipotezlerde Hata Tipleri
- 5 Bazı İstatistiksel Testler

Normallik Testleri

Veri setinin normal dağılıma sahip olup olmadığının ölçülmesi amacıyla uygulanır.

Kolmogorov-Smirnov Testi: $n > 10$ ve tekrarlanan değerlerin az olması durumunda uygulanmalıdır. Aykırı değerlere karşı duyarlılığı düşüktür.

Shapiro-Wilk Testi: $7 < n < 2000$ olması durumunda kullanılabilir. Aykırı değerlerden etkilenir. Veri setinde aykırı değer var ise, ilgilenilen değişkenin dağılımı normale yakın olsa bile normale uygun olmadığını göstermektedir.

Değişken Durumuna göre İstatistiksel Testler

- İki kategoriden oluşan BİR NİTEL değişken, BİR NİCEL değişken:
t-testi
- İkiden fazla kategoriden oluşan BİR NİTEL değişken, BİR NİCEL değişken:
Varyans Analizi (Analysis of Variance, ANOVA)
- İKİ NİCEL değişken arası ilişki:
Korelasyon Analizi
- İKİ NİTEL değişken arası ilişki:
Ki-kare Analizi

KAYNAKLAR

Nuran Bayram (2009). Sosyal Bilimlerde SPSS ile Veri Analizi, Ezgi Kitabevi.

Nuran Bayram (2016). Veri Analizi (Excel ve SPSS Uygulamalarıyla Birlikte) , Ezgi Kitabevi.

Abdullah Can (2014). SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi, Pegem Akademi Yayınları, 2. Baskı.

Sait Gürbüz ve Faruk Şahin (2016). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe-Yöntem-Analiz, 3.Baskı, Seçkin Yayıncılık.

Kazım Özdamar (2013). Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi, Nisan Kitabevi.

R. Mark Sirkin (2005). Statistics for the Social Sciences, SAGE.

Yahşi Yazıcıoğlu ve Samiye Erdoğan (2014). SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Detay Yayıncılık.

Rahul Patwari, Distribution of the Sample Mean and the Central Limit Theorem.
<https://www.youtube.com/watch?v=3SKwerKHbRk>

The Minitab Blog.
<http://blog.minitab.com/blog/statistics-and-quality-data-analysis>

Brain Mass.
<https://brainmass.com/statistics>

Statistics How To.
<http://www.statisticshowto.com/p-value/>

